

สถานที่ทำวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการค้ำผลผลิตทางการเกษตร โดยจะเน้นในเรื่องของตลาดระดับท้องถิ่นในเขตอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร เป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางและความรู้เกี่ยวกับการค้า ซึ่งมุ่งในด้านของความสัมพันธ์ ทางสังคม ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในวงการตลาด โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าคนกลางกับชาวนาในเขตอำเภอวังทรายพูน ซึ่งในส่วนแรกของการศึกษาจะกล่าวถึงเศรษฐกิจชนบทของอำเภอวังทรายพูน และองค์ประกอบต่างๆของเศรษฐกิจในระดับชนบท สำหรับรายละเอียดของจังหวัดพิจิตรจะดูได้ในภาคผนวก

1. ลักษณะทั่วไปของอำเภอวังทรายพูน

อำเภอวังทรายพูนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของจังหวัดพิจิตร ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 30 กิโลเมตร อยู่ในตอนกลางทางภาคเหนือของประเทศไทยและมีระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 450 กิโลเมตร มีขนาดเนื้อที่ประมาณ 141.60 ตารางกิโลเมตร แยกเป็น

ตำบลวังทรายพูน 52.10 ตารางกิโลเมตร

ตำบลหนองปลาไหล 48.05 ตารางกิโลเมตร

ตำบลหนองพระ 41.45 ตารางกิโลเมตร

<u>มีอาณาเขต</u>	ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลสากเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
	ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลเขาเจ็ดยักษ์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
	ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลไทรย้อย ถึงอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และตำบลห้วยดง อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์
	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลหัวดง ตำบลบ้านม่วง ตำบลท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

ประวัติความเป็นมาของอำเภอวังทรายพูน เดิมเป็นตำบลหนึ่งในเขตอำเภอเมืองและได้
รับการยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยทางราชการแบ่งแยกท้องที่ส่วนหนึ่งของ
อำเภอเมืองพิชัย จำนวน 3 ตำบล ได้แก่ตำบลวังทรายพูน ตำบลหนองพระ และตำบลหนองปลา-
ไหล อำเภอวังทรายพูน โดยยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2524 โดยมีพื้นที่ปกครอง
ตำบล รวม 3 หมู่บ้าน คือ

ตำบลวังทรายพูน	แบ่งเป็น	9 หมู่บ้าน
ตำบลหนองพระ	แบ่งเป็น	10 หมู่บ้าน
ตำบลหนองปลาไหล	แบ่งเป็น	11 หมู่บ้าน

สภาพท้องที่อำเภอวังทรายพูนเป็นที่ราบลุ่ม ในฤดูฝนน้ำหลากโดยระดับน้ำจะสูงขึ้นอย่าง
รวดเร็ว แต่ก็จะลดลงรวดเร็วเช่นเดียวกัน ทางทิศตะวันออกของอำเภอเป็นที่ราบสูงเชิงเขา ใน
เขตท้องที่อำเภอวังทรายพูน ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีลำคลอง 3 สาย คือคลองวังทรายพูน คลองแดง
และคลองคันไทร เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการบริโภคและเพาะปลูก แต่อย่างไรก็ตามลำคลอง
เหล่านี้ในฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำมาก แต่ในฤดูแล้งน้ำในลำคลองจะตื้นเขินเป็นส่วนใหญ่ไม่สามารถเก็บ
กักน้ำไว้ได้ตลอดปี

การคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดินเป็นถนนลาดยางผ่านตัวอำเภอ 1 สาย คือ ถนนสาย
วังทอง - เขาททราย เป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมติดต่อกับอำเภอเมือง อำเภอตะพานหิน
จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก และกรุงเทพฯ ถนนที่ใช้ในการติดต่อระหว่างอำเภอ ตำบล
และหมู่บ้าน จะเป็นถนนลูกรังและถนนดินที่มีสภาพยังไม่ดีมาตรฐาน โดยเฉพาะในฤดูฝน ถนนจะใช้
การไม่คอยได้ สำหรับรถยนต์ที่จะเข้ามาติดต่อในหมู่บ้านโดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ทางไกลอำเภอ เช่น
หมู่บ้านตากแดด หุ่งโม่ง สำหรับการติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับชุมชนตลาด ในบางหมู่บ้านจะมีรถยนต์
โดยสารสองแถววิ่งรับ-ส่งผู้โดยสาร รถจะออกจากหมู่บ้านตอนเช้าผู้โดยสารส่วนใหญ่ จะเป็นเจ้า
ของร้านค้าเล็กในหมู่บ้าน และชาวบ้านที่ต้องการซื้อสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคจากตลาด รถจะกลับ
เข้าหมู่บ้านในตอนบ่ายหรือเย็นซึ่งรถจะออกได้ก็ต้องรอให้ผู้โดยสารเต็มรถก่อน ในวันหนึ่งจะวิ่งรับ-
ส่งเพียงเที่ยวเดียว

สำหรับการติดต่อคมนาคมของชาวบ้านภายในหมู่บ้าน สื่อการติดต่อระหว่างหมู่บ้านชาวบ้าน จะใช้รถจักรยาน หรือรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะ ส่วนการขนส่งภายในหมู่บ้าน เช่น การบรรทุกข้าวเปลือกไปที่โรงสีเล็ก การขนส่งข้าวกล้าหรือการขนส่งข้าวเปลือกที่นวดแล้ว เพื่อมาเก็บยังยุ้งฉาง ชาวบ้านจะใช้รถไทยประดิษฐ์ (ชาวบ้านเรียกว่ารถอู่เตน) สำหรับขนส่ง รถไทยประดิดั้งนี้เป็นรถที่ใช้การเดินรถเร็วควบคุมโดยเครื่องสูบน้ำ ส่วนตัวถังรถจะต่อขึ้นเองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมไม่มีหลังคา รถดังกล่าวนี้จะมีราคาประมาณคันละ 45,000 บาท

สภาพการคมนาคมนี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่งในการติดต่อซื้อขายข้าวระหว่างพ่อค้ากับชาวนา ถ้าการคมนาคมมีความลำบาก ไม่สะดวก พ่อค้าที่จะเข้าไปรับซื้อในท้องถิ่นนี้ก็มีน้อยจึงอาจจะเกิดการผูกขาดการซื้อและการเอาเปรียบในการกำหนดราคารับซื้อได้ อาจจะทำให้ชาวนาได้รับราคาต่ำกว่าตลาดทั่ว ๆ ไป ดังที่ปรีชา คุณินทร์¹ ได้ศึกษาที่วังทอง ในเขตที่ราบสูงการคมนาคมลำบาก ชาวไร่ชาวนาอาจขายผลผลิตได้ราคาต่ำกว่าชาวไร่ชาวนาในที่ราบ สำหรับในเขตวังทรายพูน ถึงแม้สภาพของภูมิประเทศจะไม่ได้แตกต่างกันหรือแบ่งเป็นที่ราบสูงตั้งในเขตพื้นที่อำเภอวังทอง แต่ในบางหมู่บ้านของเขตวังทรายพูนก็อยู่ห่างไกลถนนจะใช้การไถดัดในฤดูฝน ส่วนในฤดูฝนจะใช้การไถดัดสำหรับรถยนต์ ดังนั้นชาวนาจึงจำเป็นต้องรับขายข้าวก่อนฤดูฝน สำหรับในหมู่บ้านที่อยู่ไกลอำเภอและการคมนาคมสะดวกชาวนาจะมีโอกาสในการขายได้มากกว่า เพราะพ่อค้าสามารถเข้าไปรับซื้อในหมู่บ้านได้สะดวก และถ้าชาวนาจะนำผลผลิตของตนออกมาขายเองในตลาดก็สะดวก ชาวนาในหมู่บ้านดังกล่าวจึงไม่มีปัญหาในการขายเหมือนชาวนาที่อยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นชาวนาที่อยู่ไกลอำเภอจึงขายผลผลิตของตนได้ราคาตามตลาด และมีโอกาสในการเลือกผู้ซื้อได้มาก จึงไม่มีปัญหาในการตลาดและส่งผลให้ชาวนาพวกนี้มีสภาพการเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร เหมือนดังที่วรรณ อังสุภาค² ได้ศึกษาที่ราชบุรี ที่ชาวนาสามารถขายผลผลิตของตนได้ราคาดีตามราคาตลาดเพราะการคมนาคมสะดวก จึงมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อมาก ชาวนาสามารถที่จะเลือกขายให้กับพ่อค้าที่ให้ราคาสูงสุด จึงส่งผลให้ชาวนาส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ดี ไม่มีปัญหาในด้านการตลาด เป็นต้น

1 ปรีชา คุณินทร์ " บทบาทพ่อค้าคนกลาง..... " หน้า 57

2 วรรณ อังสุภาค " ทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อพ่อค้าคนกลาง... " หน้า 2

2. ลักษณะของหมู่บ้านและการตั้งบ้านเรือนของชาวมาน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าสภาพภูมิประเทศของอำเภอเป็นที่ราบลุ่มโดยทั่วไป ส่วนบริเวณ ตะวันออกของอำเภอเป็นที่ราบเชิงเขาของเขาเพชรบูรณ์ ลักษณะของหมู่บ้านในเขตวังทรายพูนจะมี ลักษณะที่แตกต่างกันอยู่ คือหมู่บ้านในเขตวังทรายพูน จะมีประชากรที่เป็นคนดั้งเดิมของจังหวัดพิจิตร และส่วนที่อพยพมาจากถิ่นอื่น ทั้งทางภาคอีสานและภาคกลาง เช่นจากจังหวัดอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด กาศสินธุ์ มหาสารคาม ลพบุรี อุทัยธานี เป็นต้น ซึ่งจากลักษณะของประชากรทำให้ลักษณะของหมู่บ้านในเขตวังทรายพูนมีความแตกต่างกันอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. หมู่บ้านที่เป็นส่วนของคนพิจิตรดั้งเดิม เช่น หมู่บ้านวังทรายพูน ไนบ้านมอเต บ้านหนองพระ เป็นต้น หมู่บ้านเหล่านี้มีที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนตลาดอำเภอ และที่ตั้งอยู่ห่างไกล การตั้งบ้านเรือนของชาวมานในหมู่บ้านเหล่านี้โดยมากจะตั้งบ้านเรือนแบบกระจัดกระจายไปตามถนน และตามที่นาของตนเองเพื่อสะดวกในการดูแล ภายในหมู่บ้านจะมีวัด โรงเรียน ตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน โดยเฉพาะในหมู่บ้านหนองพระที่มีระยะห่างจากชุมชนตลาดประมาณ 6 กิโลเมตร บ้านเรือนของชาวมานจะตั้งเรียงรายไปตามทางหลวงสายพิษณุโลก-เขาทราย การคมนาคมภายในหมู่บ้านสะดวกพอสมควร มีไฟฟ้าใช้เกือบจะทุกบ้าน น้ำกินน้ำใช้จะใช้น้ำบ่อที่ขุดขึ้นเอง ส่วนการคมนาคมติดต่อกับอำเภอวังทรายพูน หรืออำเภออื่นของจังหวัดพิจิตร เช่น ตะพานหิน สะดวก โดยใช้เส้นทางดังกล่าว การติดต่อค้าขายชาวในหมู่บ้านหนองพระจึงสะดวกและมีพ่อค้าจะเข้ามาจับซื้อมากรวมทั้งการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าท้องถิ่นในชุมชนตลาดก็สะดวก ชาวมานมักจะไปติดต่อถามราคาข้าว และพืชไร่อื่น ๆ เช่น ข้าวโพดและถั่วหรือซื้อ เครื่องอุปโภคบริโภคกับพ่อค้าในชุมชนตลาดเสมอ การที่ได้ติดต่อกับชุมชนเมืองและผลจาก เศรษฐกิจสมัยใหม่ ทำให้ชาวมานมีลักษณะ เป็นตัวของตัวเองมากขึ้นมีความคิดเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าชาวมานที่อยู่ห่างไกลออกไป ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องในหมู่บ้านของคนพิจิตร - เดิมก็ยังคงมีความสำคัญ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัวและโดยทั่ว ๆ ไปมากกว่าความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ การพึ่งพาอาศัยกันทางด้านเศรษฐกิจจะน้อยลง เช่น การเกี่ยวข้าว ดำนา จะเป็นในรูปของการจ้างงานกันมากกว่า

2. หมู่บ้านพวกผู้ที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาใหม่ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อพยพมาจากอีสาน เช่น จาก จังหวัดอุบลราชธานี รอยเอ็ด มหาสารคาม เป็นต้น หมู่บ้านเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอ เพราะชาวบ้านจะเป็นผู้ที่เข้ามาบุกเบิกถ้างป่าตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นเมื่อประมาณ 20-30 ปีมาแล้วมีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้านอีสานนี้จะตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่เป็นกลุ่มญาติพี่น้องกัน หรือเพื่อนบ้านที่อพยพมาจากท้องถิ่นเดียวกัน ชาวบ้านในหมู่บ้านอีสานนี้ยังคงพูดภาษาอีสานเป็นหลัก กินข้าวเหนียวและยังคงรักษาประเพณีหลายๆ อย่างของถิ่นเดิมไว้ หมู่บ้านเหล่านี้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน สภาพหมู่บ้านยังไม่เจริญ เช่น หมู่บ้านทุ่งโม่งเนินหัวโล้ แต่มีหมู่บ้านหนองยางมีความเจริญได้รับการพัฒนาจนได้เป็นหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดของกรมพัฒนาชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2523 สมควรได้กล่าวรายละเอียดของหมู่บ้านนี้บ้างเพราะเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น คือหมู่บ้านหนองยางมีระยะทางห่างจากชุมชนตลาดอำเภอประมาณ 13 กิโลเมตร พวกที่อพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้านพวกแรกที่เข้ามา มาจากจังหวัดอุบลราชธานีเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว โดยอพยพเข้ามาครั้งแรกประมาณ 5 - 6 ครอบครัว ต่อมาได้มีการชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน อพยพตามกันมา ในระยะแรกที่อพยพเข้ามาชาวบ้านจะเข้ามาถ้างป่าทำเป็นที่ไร่นาสำหรับเพาะปลูก เมื่อคนเข้ามาอยู่กันมาก , ประกอบกับได้รับการส่งเสริมจากทางราชการ จึงทำให้หมู่บ้านเจริญพอสมควร

ในหมู่บ้านหนองยาง มีจำนวนครัวเรือน 314 ครัวเรือน ประชากร 5,052 คน การตั้งบ้านเรือนจะเป็นระเบียบ มีรั้วกั้นระหว่างบ้าน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับหมู่บ้านในภาคอีสานโดยทั่วไป ในหมู่บ้านมีถนนดินตัดผ่าน 2 สาย มีโรงเรียนซึ่งเป็นโรงเรียนชุมชนบ้านหนองยาง 1 แห่ง มีวัด 1 วัด มีสถานีอนามัยบ้านหนองยาง การคมนาคมภายในหมู่บ้านและการคมนาคมติดต่อกับอำเภอสะดวกพอสมควร มีรถโดยสารสองแถววิ่งผ่านหมู่บ้าน มีไฟฟ้าเข้าไปถึงและชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้เกือบทุกบ้าน ชาวบ้านจะมีเครื่องรับโทรทัศน์ประมาณ 20 ครัวเรือน น้ำกินและน้ำใช้ จะเป็นน้ำบ่อซึ่งขุดขึ้นเองและมีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งจะใช้ร่วมกัน 2-3 บ้านค่อหนึ่งบ่อ

แหล่งชุมชนของหมู่บ้านจะอยู่ตรงบริเวณร้านค้าหน้าโรงเรียนติดกับถนน ร้านค้าจะมีอยู่ประมาณ 6 ร้าน ชาวบ้านจะเรียกบริเวณนี้ของหมู่บ้านว่าตลาดซึ่งเปรียบเสมือนศูนย์กลางทางสังคมของหมู่บ้านด้วย มีของขายหลายอย่างทั้งของกิน เสื้อผ้า น้ำมันเชื้อเพลิง ยารักษาโรค และบริเวณ

นี่จะเป็นที่สังสรรค์ของชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาดูภาพยนตร์โทรทัศน์ หรือดื่มสุราก็ได้

เศรษฐกิจของหมู่บ้าน นอกจากข้าวแล้วชาวบ้านยังมีอาชีพในการทำไร่ยาสูบ ทอผ้า และเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะวัว ในหมู่บ้านที่ติดกับเชิงเขาจะมีทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงวัว ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากเงินช่วยเหลือของญี่ปุ่นใหม่มาดำเนินการ เจ้าของคอกวัว คือ ผู้ใหญ่บ้านจะมีวัวอยู่ประมาณ 80 ตัว ซึ่งเมื่อขายจะได้ราคาตัวละ 5,000 - 6,000 บาท ได้รับการทำนาในหมู่บ้านหนองยาง ส่วนใหญ่จะได้ผลดี ผลผลิตที่ได้เฉลี่ย 40 - 45 ถัง/ไร่

3. หมู่บ้านลักษณะสุดท้ายจะเป็นหมู่บ้านที่ประชากรอยู่รวมกันระหว่างคนพิจิตรดั้งเดิมและผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ซึ่งมีอพยพมาจากทั้งภาคอีสานและภาคกลางหมู่บ้านดังกล่าวคือหมู่บ้านตากแดด เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านหนองยางซึ่งหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาแล้วเพียง 7 กิโลเมตรและห่างจากอำเภอประมาณ 22 กิโลเมตร แต่หมู่บ้านตากแดดก็ยังคงมีความต้องการพัฒนาอย่างมากประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จำนวนคร่าว่เรือนในหมู่บ้านตากแดดมี 101 ครัวเรือน มีประชากร 557 คน ประชากรในหมู่บ้านตากแดดจะมีอยู่ 2 พวก คือ เป็นคนพิจิตรดั้งเดิมกับเป็นพวกที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ซึ่งมีทั้งที่อพยพมาจากภาคอีสานและภาคอื่น จึงทำให้ชาวบ้านตากแดดเป็นลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่ เนื่องจากลักษณะภูมิหลังของชาวบ้านดังกล่าวแล้ว สภาพภูมิประเทศและการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านตากแดด จะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยมีลำคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ทำให้สภาพทางบ้านเรือน-ชาวบ้านแบ่งแยกกันเป็น 2 กลุ่มโดยลำคลอง คือกลุ่มคนพิจิตรดั้งเดิมและกลุ่มผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ การติดต่อช่วยเหลือกันจะมีแต่เฉพาะในกลุ่ม ส่วนการติดต่อระหว่างกลุ่มมีน้อย สภาพบ้านเรือนตั้งกันกระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ มีทั้งที่อยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก; เพียง 2 - 3 หลังคาเรือนหรือตั้งอยู่หลังเดี่ยวโดด, ห่างไปจากคนอื่นเลย สภาพของบ้านส่วนใหญ่กรุงรังไม่มีรั้ว และจะมีคอกควายอยู่ติดหมู่บ้านเนื่องจากกลัวควายหาย

ภายในหมู่บ้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ น้ำที่ใช้ในลำคลอง การทำนาใช้น้ำจากน้ำฝนและส่วนใหญ่จะใช้ควายไถนา ที่ทำเป็นนาคำ ผลผลิตข้าวเฉลี่ยประมาณ 30 ถัง/ไร่ ที่นาในหมู่บ้านตากแดดส่วนใหญ่จะเป็นของพ่อค้าในตลาดวังทรายพูนและคหบดีหรือพ่อค้าในอำเภออื่นของจังหวัดพิจิตร เช่น อำเภอตะพานหิน และอำเภอเมืองพิจิตร จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่บ้านบอกว่าภายในหมู่บ้านจะมี

ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่นาเพียง 4 ครัวเรือน นอกนั้นประมาณ 30 % ของชาวนาจะเช่านาพอกำ
ทำ ส่วนที่เหลือจะเป็นชาวนาที่รับจ้างทั่วไปทั้งภายในหมู่บ้านเองและหมู่บ้านใกล้เคียง และจะมี
ชาวนาอีกบางพวกที่ไม่ยอมทำงานประพคัตว์เป็นนั้เลง ภายในหมู่บ้านจะเกิดคค้ลั้ควายมากที่สุด
ลักษณะของชาวนาจะต่างคนต่างอยู่ การไปมาหาสู่กันมีน้อยนอกจากนี้ในหมู่บ้านนี้เอง พอมัคค้ำ
ต่างคนต่างอยู่บ้านของตัวเองไม่ค่อยเปิดประตูรับใครง่าย ๆ เพราะกลัวโจรผู้ร้าย

ความร่วมมือหรือความสามัคคีภายในกลุ่มชาวนามีน้อยเนื่องชาวนาแบ่งกันเป็นสองพวก
ค้งกลาว ต่างฝ่ายต่างก็ว่าอีกฝ่ายหนึ่งพูดไม่รู้เรื่อง และผู้นำคือผู้ใหญ่ไม่เข้มแข็งควบคุมลูกบ้านไม่ได้
เนื่องจากลูกบ้านมองว่าเป็นคนไม่เก่ง กินเหล้า เวลาประชุมที่อำเภอก้สุผู้ใหญ่บ้านของบ้านอื่นไม่ได้
จึงทำให้หมู่บ้านไม่เจริญไม่ได้รับการพัฒนา เหตุผลอีกอย่าง ที่สนับสนุนว่าชาวนาขาดความสามัคคี
ความร่วมมือกัน ก็คือเรื่องการสร้างโรงเรียนภายในหมู่บ้าน ตกลงกันไม่ได้ไม่มีใครยอมให้ที่ดินของ
ตัวและต่างฝ่ายต่างก็จะให้สร้างโรงเรียนให้ใกล้กลุ่มบ้านของตัวเองจึงทำให้เกิดปัญหา ทางกำนัน
และทางราชการจึงแก้ปัญหาโดยสร้างโรงเรียนอยู่ตรงทางเข้าหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2
กิโลเมตร ซึ่งเป็นปัญหาอย่างมากสำหรับนักเรียนที่จะเดินทางมาโรงเรียน

การคมนาคมภายในหมู่บ้านจะมีถนนดินอยู่หนึ่งสายเตยาวไม่ตลอดหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วการ
คมนาคมติดต่อภายในหมู่บ้านจะเป็นถนนดินเล็ก, หรือใช้เดินบนคันนา ส่วนการติดต่อกับอำเภอก้หรือ
หมู่บ้านใกล้เคียง ไม่มีรถโดยสารเข้ามาในหมู่บ้านตากแดด ถนนเป็นถนนดิน ซึ่งพอฤดูฝนก็ใช้การไม่
ค่อยได้ ฉะนั้นด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และการคมนาคมในฤดูฝน จึงทำให้หมู่บ้านตากแดดเหมือนถูก
ตัดขาด ส่วนใหญ่แล้วชาวนาจะไปซื้อสินค้าหรือของกินจากหมู่บ้านหนองยาง โดยการเดินทางโดย
รถจักรยาน เพราะมีระยะทางไม่ไกลมากนักเพียง 7 กิโลเมตรเท่านั้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นสภาพของหมู่บ้านในเขตพื้นที่วังทรายพูน โดยแบ่งตาม
ลักษณะภูมิประเทศ การตั้งหมู่บ้านและลักษณะของประชากร ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในเรื่อง
ของแบบแผนความสัมพันธ์ในการซื้อขายข้าวระหว่างพอกำกับชาวนา และความสัมพันธ์ในหมู่ชาวนา
เอง โดยที่ชาวนาที่อยู่ใกล้อำเภอก้และมีการคมนาคมติดต่อกับชุมชนตลาดอำเภอก้ค่อนข้างสะดวกชาว
บ้านจะมีลักษณะเป็นตัวของตัวเองและสามารถรับข่าวสารต่าง ๆ ได้เร็วกว่าชาวนาที่อยู่ในหมู่บ้าน
ไกล ๆ ออกไป นอกจากนี้ชาวนาที่อยู่ใกล้ตลาดได้สะดวกกว่า รวมทั้งการต่อรองในเรื่องราคา

มีโอกาสเป็นไปได้มากกว่า เพราะพอลาไมต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งมาก

การวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพความแตกต่างในหมู่บ้าน ทั้ง 3 ลักษณะนี้ ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของหมู่บ้าน และลักษณะของประชากรในหมู่บ้านต่าง ๆ จะส่งผลถึงแบบแผนการติดต่อซื้อขายหรือความสัมพันธ์กับพอลา อย่างไรเช่นในหมู่บ้านลักษณะแรกที่เป็นหมู่บ้านของคนพิจิตรเดิม โดยมากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชุมชนตลาด จึงทำให้ชาวบ้านมีลักษณะแบบค่านิยมที่เป็นสังคมเมือง มีความคิดเป็นตัวของตัวเอง มีลักษณะเป็นแบบปัจเจกชนนิยม (Individualistic) เพราะถ้าจะเปรียบไปแล้วคนพิจิตรมีลักษณะวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เป็นแบบคนภาคกลางของประเทศไทย ที่เป็นลักษณะแบบปัจเจกชนนิยมคั่งการศึกษาของ Jacques Amyot¹ ได้ศึกษาชีวิตสังคมของคนอยุธยาว่าเป็นลักษณะแบบปัจเจกชนนิยม (Individualistic) เพราะ

1. การคมนาคมสะดวก ทำให้การติดต่อระหว่างหมู่บ้านและเมืองเป็นไปอย่างสะดวกทำให้ชาวบ้านสามารถรับข่าวสารต่าง ๆ เป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว
2. ชาวบ้านจะเห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเป็นสิ่งสำคัญ
3. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจะจำกัดอยู่เฉพาะในครอบครัว
4. ค่านิยมของชาวบ้านจะเป็นค่านิยมที่เป็นสังคมเมือง

จากลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลถึงแบบแผนการซื้อขายกับพอลาคด้วย รายละเอียดจะกล่าวอีกครั้งในบทต่อไป ส่วนในหมู่บ้านลักษณะที่ 2 และลักษณะที่ 3 ที่เป็นผู้อพยพมาจากท้องถิ่นอื่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใหม่ และการอพยพมาก็เนื่องมาจากหนีความยากจนมา ดังนั้นเมื่อเข้ามาอยู่ใหม่ก็ยังขาดแคลนทั้งเงินทุนและที่ดินในการประกอบอาชีพ และหมู่บ้านที่เข้ามาบุกเบิกใหม่ก็เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนตลาด ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านมีความจำเป็นต้องพึ่งผู้อื่น ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือพอลาจะพึ่งชาวบ้านด้วยกันเองก็ไม่ได้ เพราะต่างก็มีฐานะยากจนเหมือนกัน เมื่อต้องพึ่งพอลาดังกล่าวจึงทำให้ชาวบ้านเหล่านี้ ต้องพาตัวเองเข้าไปผูกพันกับพอลาในดานของการเป็น "ลูกนา" และ "ลูกหนี้"

¹ Jacques Amyot, Village Ayutthaya Social and Economic Condition of Rural Population in Central Thailand, (Chulalongkorn University Social Research Institute 1976) pp. 65 - 66.

ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการซื้อขายกับพ่อค้าขายของผูกพันทางหนี้สิน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและแบบแผนการซื้อขายในหมู่บ้านอีสานเหล่านี้ จะมีลักษณะเหมือนกับที่ปรีชา คูวินทร์พันธ์¹ ได้ศึกษาไว้ที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ส่วนการรวมกลุ่มในหมู่บ้านอีสานนี้ มักจับกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ (Informal Association) ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสายโลหิต การแต่งงาน เพื่อนฝูง และการรวมกลุ่มอันเนื่องมาจากบ้านเรือนใกล้เคียงกัน (Local Association) กลุ่มเครือข่ายนี้อาจมีทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งทางบิดาและมารดาแต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นญาติทางมารดา เนื่องจากฝ่ายผู้ชายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงหลังจากแต่งงานแล้ว และมีการรับมรดกจากฝ่ายมารดาด้วย²

3. การจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้าน ในเขตอำเภอวังทรายพูน

จากการที่เขตวังทรายพูน มีลักษณะของประชากรแตกต่างกันไปเป็น 3 ลักษณะดังกล่าว ความสัมพันธ์หรือการรวมตัวกันของชาวบ้านก็จะมีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น อย่งในหมู่บ้านอีสานในเขตวังทรายพูน ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 5 หมู่บ้าน จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 30 หมู่บ้าน จากการที่ชาวบ้านเหล่านี้เป็นผู้ที่อพยพมาจากจังหวัดในภาคอีสาน ลักษณะของชาวบ้านยังมีลักษณะของชาวอีสานโดยทั่วไป คือชาวบ้านจะอยู่กันแบบญาติพี่น้องมากกว่าคนในหมู่บ้านพิจิตร เนื่องจากการอพยพเข้ามาครั้งแรกจะเป็นในหมู่ญาติพี่น้องกัน ต่อมาก็ชักชวนเพื่อนบ้านตามกันมาเรื่อยๆ ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนจึงอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามความผูกพันทางเครือญาติและเพื่อนบ้าน นอกจากนี้สิ่งที่ยังแสดงความ เป็นพวกเดียวกันของชาวบ้านอีสาน ซึ่งนอกจากการร่วมมือร่วมแรงในการพัฒนาหมู่บ้านและงานพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ก็คือภาษาพูด ชาวบ้านพวกนี้ยังคงพูดภาษาเดิม (ภาษาอีสาน) และยังคงบริโภคข้าวเหนียว และชาวบ้านบางคนยังมีการทอผ้าไหมไว้ใช้หรือขาย ซึ่งการทอผ้าที่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนของชาวบ้านในภาคอีสานโดยทั่วไป

¹ปรีชา คูวินทร์พันธ์, "บทบาทพ่อค้าคนกลาง.....," หน้า 58

²จิก อัมโยต, การศึกษาสภาพหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไกล

ศึกษาระยะยาว ตอน 2 การดำเนินงานพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านโนนลาน อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ (กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง , 2510) , หน้า 4 - 5.

ลักษณะครอบครัวในเขตหมู่บ้านอีสานเหล่านี้ เช่นหมู่บ้านหนองยาง ทุ่งโม่ง ยังเป็นลักษณะแบบครอบครัวเกษตรกรรม ที่มีขนาดของครอบครัวใหญ่ มีลักษณะแบบครอบครัวขยาย (Extended family) ที่ภายในครอบครัวนอกจากจะประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกแล้ว ยังมีญาติพี่น้องคนอื่นอาศัยอยู่ด้วย และความสัมพันธ์ทางเครือญาติในหมู่บ้านนี้ยังมีอยู่มาก จะมีการช่วยเหลือกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมสามารถทำได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะเหมือนกับที่อมรา พงศาพิชญ์¹ ได้ศึกษาหมู่บ้านในเขตจังหวัดขอนแก่น ที่ลักษณะครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเกษตรกรรม เป็นลักษณะของครอบครัวขยาย การแต่งงานจะแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อยหลังแต่งงานแล้วส่วนใหญ่จะอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง (Matrilocal) นอกจากว่าฝ่ายชายจะร่ำรวยหรือมีลูกน้อย การประกอบอาชีพก็ยังคงทำงานในที่ดินของพ่อแม่อยู่และถึงแม้ว่าจะมีการแยกบ้านออกไปปลูกใหม่ แต่ก็ยังอยู่ในบริเวณเดียวกับพ่อแม่ จากการที่การคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านและอำเภอมีความลำบาก ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (Kin relationship) จึงยังคงมีความผูกพันกันแน่นแฟ้น และลักษณะความสัมพันธ์แบบส่วนตัวระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) จะพบได้เสมอในทุกหมู่บ้านที่ทำการศึกษา

ส่วนลักษณะของชาวบ้านในเขตหมู่บ้านพิจิตร จะมีลักษณะแบบปัจเจกชนนิยม (Individualistic) เหมือนคนภาคกลางทั่วไปดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนใหญ่หมู่บ้านที่อยู่ผสมกันระหว่างคนพิจิตรเดิมและผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ในส่วนของพวกคนอีสานก็ยังคงมีแบบแผนการดำเนินชีวิต และการติดต่อสัมพันธ์กันเหมือนคนอีสานตามที่กล่าวมาแล้ว ในด้านของคนพิจิตรเดิมก็มีลักษณะแบบคนภาคกลาง ดังนั้นการติดต่อสัมพันธ์ช่วยเหลือกันของคนสองกลุ่มมีอยู่น้อย ส่วนมากจะติดต่อกันอยู่แต่ในหมู่พวกของตน ทำให้ความผูกพันของคนทั้งสองกลุ่มเป็นไปอย่างหลวม ๆ ความสามัคคีระหว่างชาวบ้านที่ต่างกลุ่มกันไม่ค่อยมี ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ส่งผลถึงการพัฒนาหมู่บ้านด้วยจึงทำให้หมู่บ้านยังช้ากว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งหมด

¹ Amara Pongsapich, and Others Village Khon Kaen Social and Economic Condition of Rural Population in Northeastern Thailand (Chulalongkorn University Social Research Institute, 1976) pp. 60-61.

ชีวิตสังคม

ปกติการติดต่อไปมาหาสู่กันเป็นส่วนตัวของชาวบ้านมีไม่มากนัก โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่อยู่ไกลกับเมืองแทบจะไม่มีการไปมาหาสู่กันเลย อย่างมากก็พบประทั้กทายกันการไปนั่งคุยกันตามงานการเยี่ยมเยียนกันมีน้อย มีลักษณะเป็นแบบ " ต่างคนต่างอยู่ "

ส่วนในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากอำเภอออกไป ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองยางซึ่งเป็นลักษณะหมู่บ้านอีสาน จะมีการติดต่อไปมาหาสู่กันมีมากกว่าชาวบ้านหมู่บ้านตากแดด เน้นหัวใจ ส่วนใหญ่จะจำกัดเฉพาะในหมู่บ้านที่ปลูกเรื่อ้นติดกัน การรวมกลุ่มสังสรรค์จะมีปรากฏให้เห็นบ้างตามร้านค้าเล็กในหมู่บ้านจะเห็นชาวบ้านมานั่งคุยกัน ต้มสุรากัน เป็นต้น ยิ่งหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปและการคมนาคมก็ไม่สะดวก การติดต่อสัมพันธ์กันดูจะมีมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะระหว่างชาวบ้านที่อยู่ระแวกบ้านหรือกลุ่มบ้านเดียวกันทั้งนี้เนื่องมาจากแต่ละกลุ่มอยู่ห่างกันมากทำให้การติดต่อกันไม่สะดวก ฉะนั้นการติดต่อสัมพันธ์กันในภายในหมู่บ้านหรือกลุ่มบ้านเป็นไปอย่างดี โดยเฉพาะการช่วยเหลือกันในเรื่องงานการกุศล งานบุญหรืองานรื่นเริงต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นการช่วยเหลือกันทั้งทางการร่วมทำบุญและร่วมกันในคานของความสนุกสนานรื่นเริง ส่วนการรวมกันเพื่อผลประโยชน์ของหมู่บ้านมีน้อยโดยมากจะต้องการขอร้องหรือการขอความร่วมมือจากทางราชการ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

การติดต่อสัมพันธ์กันของชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้านจะปรากฏในเวลาที่มีงานรื่นเริงเช่นกัน ชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นก็จะมาร่วมด้วยแต่ส่วนใหญ่จะเป็นหมู่ของญาติพี่น้องและคนรู้จักกัน จากการติดต่อสัมพันธ์กันของคนต่างหมู่บ้านทำให้คนหนุ่มสาวต่างหมู่บ้านมีโอกาสรู้จักกัน และอาจเป็นผลถึงการแต่งงานกันในระหว่างคนต่างหมู่บ้าน ต่างตำบลกันขึ้นได้ ฉะนั้นจึงปรากฏว่าคนในหมู่บ้านหนึ่งมีญาติพี่น้องอยู่ในอีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นต้น และอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนต่างหมู่บ้านมาติดต่อสัมพันธ์กันได้มาร่วมทำบุญร่วมวัดเดียวกัน ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากว่าสองหรือสามหมู่บ้านจะมีวัดอยู่หนึ่งวัดเป็นต้น

การพึ่งพาอาศัยกันทางด้านเศรษฐกิจ ระหว่างชาวบ้านด้วยกันมีอยู่น้อย ทั้งนี้เพราะแต่ละคนต่างมีฐานะยากจนไม่ต่างกันเท่าไร คนที่มีฐานะดีก็มักไม่อยากจะช่วยเหลือใคร เพราะคิดว่าตัวเองไม่มีความจำเป็นของสิ่งใคร สามารถที่จะอยู่ได้ด้วยตัวเอง ถ้าจะช่วยเหลือก็โดยการให้เงินก็ต้องคิดดอกเบี้ย เช่น หนาศา ซึ่งเป็นเจ้าของร้านและโรงสีเล็กในหมู่บ้านตากแดด ถ้าชาวบ้านจะ

มายืมควายก็ต้องมีการให้ค่าเช่า จะไม่มีการช่วยเหลือกันเปล่า ๆ ส่วนตัวของนายคำเองจะติดต่อกับพ่อค้าในอำเภอมากกว่า ส่วนการที่ชาวบ้านมาลีขายนายคำก็จะเอาค่าจ้างสี่เป็นรำและปลายข้าว ในหมู่บ้านติดสนิทกันก็อาจจะมียืมกันได้ทั้งเงินทองและวัวควาย ในเรื่องเงินทองชาวบ้านถือเป็นเรื่องสำคัญทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยเงิน ในสมัยก่อนการพึ่งพากันในคาน เศรษฐกิจมีมากกว่าในปัจจุบัน เช่นการลงแขกควานา เกี่ยวข้าว สร้างบ้าน อาจจะขอแรงเพื่อนฝูงญาติพี่น้องมาช่วยได้แต่ในปัจจุบันนี้การขอร้องกันไม่ค่อยมี ต้องอาศัยการจ้างกันจึงทำให้ลักษณะหรือความรู้สึกของชาวบ้านจะเป็นแบบตัวใครตัวมัน

ความแตกต่างในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นสิ่งที่วิเคราะห์จากภายนอกได้ยาก แต่อย่างไรก็ตามมีสิ่งที่จะเป็นเครื่องตัดสินได้ เช่นชาวบ้านทั่วไปถือว่าคนที่มั่งคั่งมาก ๆ เป็นรอยไรขึ้นไป เป็นคนที่มีฐานะในทางเศรษฐกิจ เป็นคนร่ำรวยมีที่นาให้คนอื่นเช่า บางทีอาจจะออกเงินกู้ด้วย พวกนี้อาจจะไม่ทำนาหรือถ้าทำนาก็จะมีเครื่องทุ่นแรงช่วย เช่นมีเครื่องสูบน้ำ รถไถแทรกเตอร์ และบุคคลพวกนี้มักจะส่งลูกไปเรียนต่อในอำเภอหรือในจังหวัด ส่วนคนที่มีฐานะปานกลาง คือพวกที่มีที่นา 20 - 50 ไร่ มีรายได้อาจเพียงพอที่จะใช้จ่ายได้ตลอดปี ไม่ต้องเป็นหนี้สินใคร ส่วนพวกคนยากจนคือพวกต้องเช่านาผู้อื่นทำหรือเป็นพวกที่ไม่ได้ทำนามีอาชีพรับจ้างทั่วไป พวกนี้จะมีรายได้น้อยแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าจะมีคนจ้าง มีงานให้ทำมากหรือน้อยฉะนั้นสิ่งที่เป็นเครื่องตัดสินฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านทั่วไปในหมู่บ้าน คือ จำนวนการเป็นเจ้าของที่ดินและการเป็นหนี้สิน นอกจากนี้สิ่งที่จะเป็นเครื่องชี้ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านคือขนาดของบ้านเรือน ผู้มีฐานะดีจะมีบ้านใหญ่ แข็งแรง มีรั้วรอบขอบชิด รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ โทรทัศน์ ตู้เย็น เป็นต้น ดังนั้นถ้าจะสรุปถึงความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในหมู่บ้าน 3 ลักษณะได้คือ ในหมู่บ้านของคนที่ดีจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวบ้าน จะเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่าและการเป็นหนี้สินก็น้อยกว่าเพราะความที่อยู่ใกล้เมือง จึงทำให้มีโอกาสในการขายผลผลิตมากกว่า ส่วนหมู่บ้านลักษณะที่ 2 และ 3 ชาวบ้านยังมีฐานะยากจนอยู่มาก ยกเว้นบ้านหนองยางที่ได้รับการพัฒนาและชาวบ้านพอจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดี การที่ชาวบ้านยังมีฐานะยากจนก็เนื่องจากเงื่อนไขของการเป็นหนี้ และผู้เช่าดังกล่าวมาแล้ว

เรื่องของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อความร่วมมือ ความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้าน ถ้าผู้นำเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความนับถือ เชื่อถือในความสามารถ เป็นคนดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และยังเป็นผู้ที่มีอายุมากชาวบ้านให้ความนับถือเป็นส่วนตัวด้วยแล้วก็จะ เป็นหลักที่รวมชาวบ้านให้รวมกันพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญได้ เช่นหมู่บ้านหนองยาง ในทางตรงข้ามถ้าผู้นำคนใดเป็นผู้ที่บุคคลิกภาพส่วนตัวไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ เช่น เป็นคนขี้เหล้า เป็นนักเลง ชาวบ้านก็ไม่นับถือไม่ให้ความร่วมมือ จึงไม่เห็นความสำคัญของรวมกันพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านยังขาดความเจริญ เช่น หมู่บ้านตากแดด เป็นต้น

ครอบครัว

การแต่งงานของชาวบ้านจะมีทั้งที่แต่งงานเองภายในหมู่บ้านและแต่งงานกับคนต่างหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการแต่งงานกันเองภายในหมู่บ้านโดยเฉพาะหมู่บ้านอีสาน เมื่อแต่งงานแล้วส่วนใหญ่จะอยู่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง (Matrilocal) โดยเฉพาะถ้าลูกสาวเป็นลูกคนแรก แต่นั่นไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว อาจจะขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของทั้งสองฝ่าย ถ้าฝ่ายชายมีฐานะดีฝ่ายหญิงก็อาจจะไปอยู่กับฝ่ายชาย หรือไม่ก็อาจจะแยกบ้านออกไปอยู่ต่างหากจากพ่อแม่แต่มักจะดูในบริเวณเดียวกับบ้านของพ่อแม่

ส่วนการแต่งงานของคนต่างหมู่บ้าน จะเป็นไปในลักษณะที่หนุ่มสาวพบกันในงานรื่นเริงต่าง ๆ หรือมีบางส่วนที่พบกันจากการที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น การไปรับจ้างในอำเภอหรือในจังหวัดหรือจังหวัดอื่น เช่น กรุงเทพฯ เป็นต้น เมื่อไปพบกันรวมพอกันก็จะกลับมาแต่งงานในหมู่บ้านโดยจะจัดงานที่บ้านของฝ่ายหญิง โดยที่ฝ่ายหญิงจะรับภาระในการเชิญแขก จัดสถานที่ และเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขก โดยที่ฝ่ายชายจะเป็นผู้ให้เงินเป็นค่าสินสอดซึ่งฝ่ายหญิงจะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดงานแต่งงาน

จากแบบแผนของชีวิตสังคมและครอบครัวที่เป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่และจะมีความสัมพันธ์กันเฉพาะในหมู่เครือญาติ พอจะแสดงให้เห็นได้ว่าชาวบ้านจะมีลักษณะ เป็นแบบปัจเจกชนนิยม (individualistic) โดยที่ชาวบ้านจะมีการไปมาหาสู่กันน้อยซึ่งส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่ในกลุ่มญาติพี่น้อง โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจจะมีการพึ่งพากันน้อย ระดับความสัมพันธ์ของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะแตกต่างกันไปจะขึ้นอยู่กับความสะดวกของการคมนาคมด้วย คือหมู่บ้านที่การคมนาคมติดต่อ

กับเมืองสะควก ชาวบ้านจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมน้อย เช่น อย่างหมู่บ้านคนพิจิตรเคิม ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลและการคมนาคมติดต่อกับเมืองลำบาก ชาวบ้านจะไปมาหาสู่กันและช่วยเหลือกันมากกว่า การที่จะวิเคราะห์ว่าชาวบ้านเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่จะมีปัจจัยที่จะเป็นเครื่องสนับสนุนคือ .-

1. การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านที่อยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มจะอยู่ไกลไกลต่างกัน การไปมาหาสู่กันระหว่างกลุ่มมีน้อย มีบางหมู่บ้านที่การตั้งบ้านเรือนกระจุกกระจายกันมาก และมีบางบ้านที่อยู่โดดเดี่ยวแยกออกมาอยู่ตามหน้าของตัวเองเลย ฉะนั้นการพึ่งพาอาศัยกันจึงมีน้อย

2. ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านไม่เปิดโอกาสให้มีการช่วยเหลือกันมากนักทั้งนี้เพราะแต่ละคนก็ยากจนมีอาชีพทำนาเหมือนกัน ต้องช่วยตัวเอง ไม่มีใครสามารถช่วยใครได้ ในขณะเดียวกันการขยายตัวของเศรษฐกิจสมัยใหม่ เช่น เศรษฐกิจแบบตลาด ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนทัศนคติถือตัวเองเป็นสำคัญ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องซื้อขายกันด้วยเงิน

3. ในหมู่บ้านการร่วมมือ และประเพณีบางอย่าง เช่น การลงแขกหมัดไป การร่วมมือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้อยลง ไม่มีอะไรที่เป็นจุดศูนย์กลางที่จะโยงความร่วมมือของชาวบ้านเข้าหากันการร่วมมือประสานกันมีน้อย

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด โดยเฉพาะลักษณะของชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นแบบปัจเจกชนนิยม (Individualistic) จะมีผลอย่างมากต่อรูปแบบของกระบวนการซื้อขายผลิตผลของพ่อค้ากับชาวนา ซึ่งรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้ากับชาวนาจะกล่าวอีกครั้งในบทที่ 5

4. ลักษณะของประชากรและการศึกษา

จำนวนประชากรของอำเภอวังทรายพูน จากสถิติของแผนทะเบียนราษฎร มีดังนี้คือ .-

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรในเขตอำเภอวังทรายพูน

ตำบล	ครัวเรือน	ประชากร
ตำบลวังทรายพูน	1,759	13,568
ตำบลหนองพระ	1,815	10,028
ตำบลหนองปลาไหล	1,185	7,039
รวม ตำบล	4,759	30,635

ที่มา : แผนกทะเบียนอำเภอวังทรายพูน 1 พ.ย. 2524

ประชากรในหมู่บ้านโดยทั่วไปเป็นคนไทยโดยกำเนิด มีทั้งที่เป็นคนพิจิตรดั้งเดิมและผู้ที่อพยพมาจากถิ่นอื่นดังกล่าวมาแล้ว ประชากรจะอยู่กับหนาแน่นในเขตชุมชนตลาดวังทรายพูน ซึ่งมีผู้ที่มิใช่เชื้อสายจีนรวมอยู่ด้วยโดยมากจะเป็นผู้มีอาชีพค้าขาย ประชากรมากกว่า 95 % นับถือพุทธศาสนา คงจะเห็นได้จากจำนวนวัดที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัตถุของศาสนา มีจำนวนถึง 24 แห่งใน 30 หมู่บ้าน เมื่อถึงเทศกาลวันบุญในพุทธศาสนาประชาชนจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เช่น การทำบุญ ตักบาตร และจดมีความยึดมั่นในประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีสงกรานต์ การทำบุญในวันสำคัญในทางศาสนา เป็นต้น ส่วนประชาชนในหมู่บ้านอีสานก็ยังคงรักษาประเพณีเดิมของตนไว้ เช่น การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ เมื่อมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้าไปเยี่ยมในหมู่บ้านตน

ในด้านการศึกษาของประชากร ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีบางส่วนที่เป็นผู้สูงอายุจะไม่ได้รับการศึกษา แต่ในเด็กหรือคนรุ่นใหม่จะมีการศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับของทางราชการ ประชาชนเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วโดยมากจะออกจากโรงเรียนมาช่วยพ่อแม่ทำนา ไร่จ้าง เป็นต้น จะมีบางส่วนที่พ่อแม่มีฐานะดีและเห็นความสำคัญของการศึกษาจะส่งลูกให้ไปเรียนสูง ๆ สำหรับผู้ที่มีการศึกษาสูงๆ มักจะไม่กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนมากจะไปทำงานในถิ่นอื่น เช่น การรับราชการครู เป็นต้น

การบริหารการศึกษาของรัฐบาลซึ่งเป็นการศึกษาประเภทในโรงเรียน (ในระบบ) ในอำเภอวังทรายพูน มี 2 ระดับ คือ ในระดับประถมศึกษา มี 20 โรงเรียน โดยกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ และการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีเพียง 1 โรงเรียน เปิดสอนถึงระดับชั้น ม. 3 ตั้งอยู่ในเขตชุมชนตลาดในอำเภอ

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนนักเรียน ครูและโรงเรียน ปี 2525

ระดับ	สำนักงานประถมศึกษา			กรมสามัญศึกษา		
	นักเรียน	ครู	โรงเรียน	นักเรียน	ครู	โรงเรียน
ประถมศึกษา	3,629	208	20			
มัธยมศึกษา				270	21	1
รวม	3,629	208	20	270	21	1

ที่มา : สรุปราชการและข้อมูลพื้นฐาน ปี 2525 อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร

การกระจายการศึกษาของอำเภอวังทรายพูน กระจายไปทั่วถึงในระดับหมู่บ้านมีการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมปีที่ 6 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา มีจำนวนน้อย เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของพ่อแม่ยากจนและที่พ่อแม่ยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งชาวบ้านบางคนจะพูดว่าเรียนมาแล้วก็ไม่รู้จะเอาไปทำอะไรทำงานทำก็ได้ โดยเฉพาะผู้ที่จบทางด้านสายการศึกษา ส่วนพ่อแม่ที่มีฐานะดีและอยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้ชุมชนตลาดมักจะเห็นความสำคัญของการศึกษาจะส่งลูกมาเรียนในระดับมัธยมในอำเภอหรือบางรายก็ส่งไปเรียนที่จังหวัดพิจิตร ส่วนลูกหลานของพ่อค้าโดยเฉพาะพวกเจ้าของร้านค้า จะนิยมส่งลูกไปเรียนที่อื่น เช่น จังหวัดพิจิตร พิษณุโลก และกรุงเทพฯ จะไม่มีลูกของพ่อค้าเหล่านี้เรียนอยู่ในโรงเรียนท้องถิ่นเลย เนื่องจากพ่อแม่มองว่าโรงเรียนในท้องถิ่นไม่ดี กลัวลูกจะเรียนสู้คนอื่น ๆ ไม่ได้ จะมีก็แต่ลูกพ่อค้าแม่ค้าในตลาดสดบางคนให้ลูกเรียนในโรงเรียนในชุมชนนี้

5. เศรษฐกิจของอำเภอและชุมชนตลาดวังทรายพูน

เศรษฐกิจของอำเภอวังทรายพูนเป็นเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมโดยเฉพาะข้าว ข้าวโพด ถั่ว และมีบางส่วนที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์และทำไร่ สบ พื้นที่ในเขตวังทรายพูน ที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตร แยกเป็นพื้นที่ทำนา ประมาณ 9,930 ไร่ ทำไร่ถึง ข้าวโพด ประมาณ 4,612 ไร่ ผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ย 40 ถัง/ไร่ และข้าวโพด 28 ถัง/ไร่¹ พื้นที่การเกษตรอยู่นอกชลประทาน ต้องอาศัยน้ำฝนในการทำนา การทำนาในเขตวังทรายพูนส่วนใหญ่จะทำนาคำเพราะไม่ต้องการปริมาณน้ำมาก เนื่องจากในเขตวังทรายพูนไม่มีการชลประทาน

วิธีการทำนาคำ การทำนาประเภทนี้จะมีคันนาเพื่อขังน้ำไว้ในทุ่งนา การทำนาจะเริ่มประมาณปลายเดือนมิถุนายน-ต้นเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ฝนเริ่มตกชุกชาวนาจะลงมือหว่านข้าวไว้ในแปลงหนึ่งก่อนเพื่อไว้ทำเป็นข้าวปลูก พอฝนตกข้าวจะงอกขณะเดียวกันชาวนาก็จะไถที่นาแปลงอื่น ๆ ที่จะใช้เพาะปลูกเตรียมไว้ การไถนาในเขตวังทรายพูนจะมีอยู่ 2 อย่าง คือการใช้ควายไถ และการไถนาโดยใช้รถไถนาแบบเดินตาม หลังจากนั้นประมาณเดือนสิงหาคม ชาวนาจะไถแปรให้ที่ดินชุ่มอีกครั้งหนึ่งก่อนจะลงมือดำนา พอต้นกล้าเจริญเติบโตได้ที่ชาวนาจะถอนต้นข้าวที่ตกกล้าไว้สูงประมาณ 1 ศอก มาดำลงในนาที่แปรเสร็จแล้วและจะใส่ปุ๋ยกลากันด้วย ประมาณเดือนธันวาคมข้าวจะสุกพอที่จะเก็บเกี่ยวได้ หลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะมัดรวมเป็นฟ่อน ชาวนาจะนำข้าวมารวมเป็นกอง ๆ ที่ลานที่เตรียมไว้สำหรับนวดข้าวซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นที่ที่นานั้นเอง พอข้าวแห้งได้ที่ก็ก็จะนวดข้าวในปัจจุบันนี้ชาวนานิยมนวดข้าวโดยใช้รถแทรกเตอร์ไม่ใช้ความนวดเหมือนสมัยก่อนเพราะเสร็จเร็วกว่าไม่ต้องใช้เวลาอีกมาก ประมาณปลายเดือนธันวาคม-มกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ส่วนใหญ่แล้วชาวนาจะนวดข้าวเสร็จ ในระยะนี้จะมีพ่อค้าทั้งพ่อค้าในชุมชนอำเภอและพ่อค้าจรจากที่อื่นเข้ามาติดต่อซื้อข้าวกันมาก และชาวนาส่วนใหญ่ต้องการเงินจึงขายข้าวในระยะนี้ซึ่งเรียกว่าขายข้าวหน้าลานเพื่อเอาเงินไปใช้หนี้และใช้จ่าย ส่วนผู้ที่มีฐานะดีที่ยังไม่ขายข้าวก็จะขนข้าวขึ้นเก็บไว้ในยุ้งฉางเพื่อรอราคาต่อไป ที่แสดงให้เห็นวงจรทางการเกษตร (Agriculture Cycle) ของชาวนาในเขต

¹ สรุปรายการและข้อมูลขั้นพื้นฐาน ปี 2525 อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร หน้า 8

วังทรายพูนนี้ เพื่อให้เห็นถึงสภาพการทำงานและการวางแผนของชาวนารวมทั้งในช่วงเดือนของการเพาะปลูกที่จะส่งผลถึงกลไกของราคาข้าวด้วย ซึ่งรายละเอียดจะไดกล่าวถึงในบทที่ 4 อีกครั้ง

ผลผลิตข้าวที่ไ้ทั้งหมดในแต่ละปี ชาวนาจะเก็บไว้บริโภคในครอบครัวและทำพันธุ์ส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลือจะขายเป็นข้าวเปลือกซึ่งรายละเอียดของการขายจะไดกล่าวถึงในตอนต่อไป

ส่วนพืชอื่น ๆ ที่มีปลูกกันในเขตวังทรายพูน คือ ข้าวโพด ถั่ว ซึ่งจะปลูกเดือนกุมภาพันธ์หรือมีนาคมก่อนที่จะปลูกข้าว ผลผลิตของข้าวโพดทำรายได้ให้กับเกษตรกรวังทรายพูนเป็นอันดับสองรองจากข้าว พื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดส่วนใหญ่จะอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ไกลจากแหล่งน้ำ ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอที่เป็นที่ราบเชิงเขา เช่น บ้านทุ่งโม่ง และบางหมู่บ้าน ในเขตตำบลหนองปลาไหล

ในปัจจุบันนี้ พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับหมู่บ้านที่อยู่ไกลแหล่งน้ำ เช่น บ้านหนองยาง บ้านวังทรายพูนใน เป็นต้น คือการทำไร่ยาสูบซึ่งจะมีผู้รับซื้อเป็นพ่อค้ามาจากจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งยาสูบนี้จะทำรายได้ให้กับครอบครัวเกษตรกรที่ปลูกปีละประมาณ 15,000 - 20.000 บาท ต่อการปลูกประมาณ 5 - 10 ไร่

เศรษฐกิจของชาวนาบ้านวังทรายพูนนอก ได้จากพืชแล้วยังได้จากทางอื่นอีก เช่น

สัตว์เลี้ยง

ซึ่งส่วนใหญ่จะเลี้ยงพวกหมู เป็ด ไก่ ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือนเช่นเขตบ้านหนองยาง และทุ่งโม่ง มีการเลี้ยงวัวพันธ์เนื้อไวขายให้กับพ่อค้าเนื้อในจังหวัดพิจิตรมารับซื้อจะศกรราคา ตัวละ 5,000 - 6,000 บาท ผู้ที่เลี้ยงวัวนั้นจะเป็นชาวนาที่มีฐานะดีจะเลี้ยงไว้ประมาณคอกละ 50-100ตัว โดยเฉพาะในเขตบ้านหนองยางจะมีทุ่งหญ้าสำหรับไวเลี้ยงวัว ซึ่งได้รับเงินช่วยเหลือส่งเสริมจากประเทศญี่ปุ่นมาดำเนินการ

นอกจากนี้ในบางครั้งเรือนจะเลี้ยงควายที่ไว้ใช้สำหรับทำนา ไวนวดข้าว แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยนิยมใช้ความนวดข้าวเพราะใช้เวลานานชาวนาส่วนใหญ่จะหันมาใช้รถแทรกเตอร์ในการนวดข้าวมากกว่า

แรงงานเกษตรกรรม

ในอดีตการทำนาของชาวนาในชนบทของทุกภาคในประเทศไทยจะอาศัยแรงงานจากการร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งเราเรียกว่า " ลงแขก " จะไม่มีการว่าจ้างกัน ไม่มีค่าแรงงาน จะเป็นการผลัดเปลี่ยนกันไปช่วยกันทำงาน คนที่มาช่วยทำงานถือว่าเป็นแขก เจ้าของบ้านจะเลี้ยงอาหารแก่แขกที่มาช่วยงานอย่างเต็มที่ แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีเช่นนี้ได้หมดไป เพราะมีสาเหตุมาจากการบีบคั้นของสิ่งแวดล้อมทางภาวะเศรษฐกิจ ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างในปัจจุบันต้องมีการซื้อขายกัน และสังคมในหมู่บ้านจำเป็นต้องพึ่งพาสังคมภายนอกมากขึ้นไม่อาจจะหาทุกสิ่งทุกอย่างได้ในหมู่บ้าน ต้องซื้อมาจากแหล่งอื่น การที่ต้องเลี้ยงแขกเป็นจำนวนมากในเวลา " ลงแขก " ทำงานนั้นค่าใช้จ่ายอาจจะเปลืองมากกว่าที่จะไปจ้างแรงงาน เสียอีกและความสะดวกในการจ้างงานจะมีมากกว่าการลงแขก เพราะคนที่ตั้งใจที่จะมาช่วยงานในปัจจุบันมีน้อยเพราะสังคมได้เปลี่ยนไปสู่ระบบที่ต้องใช้เงินตราแทนระบบที่ผลิตทุกสิ่งใช้เอง ทุกคนต้องการเงินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงทำให้มีการจ้างแรงงานกันอย่างกว้างขวางในสังคมชนบทโดยเฉพาะในฤดูทำนา ซึ่งมีการจ้างงานทั้งการดำนา เก็บเกี่ยว และนวดข้าว เป็นต้น

ในครัวเรือนที่ทำนา แรงงานที่ไม่ต้องเสียเงินจ้าง ได้แก่ แรงงานจากคนในครอบครัวเอง ซึ่งได้แก่ พ่อ แม่ และลูก ๆ และอาจจะมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วการทำนาที่ใช้แรงงานจากคนในครอบครัวเท่านั้นจะไม่เพียงพอ จะต้องจ้างแรงงานจากภายนอกมาช่วยเพื่อให้ทันเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวแรงงานที่หารับจ้างทำนาส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนในหมู่บ้านนั้นหรือจากหมู่บ้านใกล้เคียง แรงงานรับจ้างเหล่านี้จะเป็นคนยากจนที่ไม่มีนาทำเอง และไม่สามารถจะเช่านาใครทำได้ด้วย จึงต้องรับจ้างทำนา จะมีแรงงานอีกพวกหนึ่งที่เป็นพวกชาวนาที่ทำนาเป็นจำนวนน้อย หลังจากเสร็จงานในนาของตนแล้ว ก็ไม่รับจ้างคนอื่นด้วยและอาจจะมีบางส่วนที่ไปรับจ้างทำงานในตลาดวังทรายพูนหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว

ระยะเวลาในการจ้างและอัตราค่าจ้างจะแบ่งเป็นตอน ๆ ซึ่งแตกต่างกัน เช่น แบ่งเป็นค่าจ้างดำนา ค่าจ้าง เก็บเกี่ยว เป็นต้น และจำนวนวันที่จ้างก็ไม่กำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับงานถ้ามีก็ทำต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งอัตราค่าจ้างแรงงานในเขตอำเภอวังทรายพูนจะเป็นดังนี้คือ ค่าจ้างถอนกล้า ไร่ละประมาณ 50 บาท ค่าจ้างปักดำ ไร่ละประมาณ 100 - 120 บาท ค่าจ้างเกี่ยวไร่ละ 120-140

บาท ค่าจ้างชนชาวจากนามาลานนอก 100 ฟ่อน/120 บาท ค่าจ้างนวด 100 ฟ่อน/150 บาท
เป็นต้น

งานอื่นที่นอกเหนือจากการเกษตรกรรมของชาวนาในวังทรายพูน ที่ทำขึ้นใช้ภายใน
ครัวเรือน ภายในเขตครอบครัว นอกเหนือจากการทำนาที่เป็นอาชีพหลักของชาวนา คือ

ก. การทอผ้าไหม ดังที่กล่าวมาแล้วประชากรในเขตวังทรายพูน จะมีผู้ที่อพยพมาจาก
ภาคอีสานเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ ชาวนาเหล่านี้เมื่อหมดฤดูการทำนาพอมีเวลาว่างก็จะทอผ้าใช้เลย
รวมทั้งทอออกจำหน่ายด้วย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านอีสานที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น โดย
เฉพาะในหมู่บ้านหนองยางจะได้รับการส่งเสริมจากทางราชการจัดเป็นกลุ่มทอผ้าขึ้น เมื่อได้
ผลิตภัณฑ์ออกมาบางครั้งทางราชการก็นำไปจำหน่ายให้ โดยนำไปออกร้านขายของทางอำเภอเมื่อ
มีงานในจังหวัด เช่น งานวันเฉลิมพระชนพรรษา หรืองานวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้
ชาวนาได้มีรายได้จากทางหนึ่ง ชาวนาจะมีการเลี้ยงไหมอยู่ภายในหมู่บ้าน โดยการไปนำตัวเชื้อไหม
มาจากภาคอีสานซึ่งเป็นถิ่นเดิมของตัว และมีการปลูกต้นหม่อนอยู่ภายในหมู่บ้านนั่นเอง ชาวนาที่
ทอผ้ามีฝีมือจะมีผู้เข้ามาติดต่อขอซื้อถึงในหมู่บ้านเลย ซึ่งผ้าไหมผืนหนึ่งก็จะตกประมาณ 500-600
บาท

ข. การค้าขาย ร้านค้าจะเป็นร้านเล็ก ๆ ขายของเบ็ดเตล็ดทั่วไป ตั้งแต่
อาหาร ยารักษาโรค น้ำมัน ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ร้านค้าเหล่านี้จะมีความสำคัญต่อชีวิตของ
ชาวนามากโดยพ่อค้าเหล่านี้จะออกไปรับซื้อของจากตลาดในอำเภอแล้วนำมาขายให้ชาวนาใน-
หมู่บ้านอีกต่อหนึ่ง ร้านค้าเหล่านี้จะมีทั้งที่ประกอบอาชีพค้าขายอย่างเดียว และมีทั้งที่ประกอบอาชีพ
อย่างอื่นด้วย เช่น ทำนา เป็นนายหนาซื้อข้าวให้กับพ่อค้าจร หรือพ่อค้าทองถิ่นในอำเภอ

ค. อาชีพรับจ้าง เป็นอาชีพของคนที่ไม่มีความชำนาญที่จะยากจนจะรับจ้างทั้งนั้นไม่ว่า
ใครจะจ้างทำอะไร ทั้งทำนา ขุดดิน สุดแต่ใครจะว่าจ้างให้ทำงานอะไร ส่วนใหญ่แล้วพวกนี้จะ
รับจ้างอยู่ในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง พวกรับจ้างทำงานจะมีอีกพวกหนึ่งที่พอหมดฤดูการทำนาก็
จะเข้ามาเป็นลูกจ้างของพ่อค้าในอำเภอ มาเป็นกรรมกรโรงสี ซึ่งพวกนี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้ที่มี
บ้านหรืออยู่หมู่บ้านที่อยู่ไม่ไกลจากอำเภอมากนัก และมักจะเป็นผู้ที่เคยมาทำงานกับพ่อค้าอยู่ทุกปี

จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของอำเภอขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมโดยเฉพาะข้าวเป็นสำคัญ ซึ่งจะส่งผลถึงความสัมพันธ์ในการซื้อขายระหว่างพ่อค้ากับชาวนาที่จะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น สภาพภูมิประเทศ การคมนาคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะไดกลาวไปบทต่อไป

ชุมชนตลาดวังทรายพูน

ตลาดวังทรายพูนเป็นศูนย์กลางของการซื้อขายสินค้าของประชาชน อยู่ในชุมชนตลาดนี้ และจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอ ในการประกอบการค้าหรือการพาณิชย์กรรมทั้งประเภทการค้า และการตั้งวางขายชั่วคราวจะหนาแน่นอยู่ที่ชุมชนตลาดวังทรายพูน ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่บ้านวังทรายพูนนอก ลักษณะของชุมชนตลาดวังทรายพูนนี้จะอยู่ติดถนนใหญ่ ซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินสายวังทองเขาทราย สภาพของชุมชนตลาดไม่ใหญ่มากนัก ภายในเขตอำเภอวังทรายพูนไม่มีเขตสุขาภิบาล ชุมชนตลาดอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร

ประวัติของชุมชนตลาด

ชุมชนตลาดเป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจของอำเภอ จากบันทึกของทางอำเภอ อำเภอวังทรายพูนเพิ่งจะได้รับการตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2524 เดิมนี้เป็นตำบลหนึ่งในเขตอำเภอเมืองพิบูลย์ จึงทำให้สภาพของชุมชนตลาดไม่กว้างขวางนัก เดิมสภาพของชุมชนตลาดก็เป็นสภาพบ้านไม้ทองแถว แต่หลังจากเกิดไฟไหม้ตลาดวังทรายพูนเมื่อปี พ.ศ. 2510 ทำให้สภาพบ้านเรือนของชาวตลาดเปลี่ยนสภาพไปเป็นบ้านตึกและบ้านครึ่งไม้ครึ่งตึกบ้าง ต่อมาเมื่อสภาพการคมนาคมสะดวกขึ้นและพร้อมได้รับการตั้งขึ้นเป็นอำเภอ จึงทำให้สภาพของชุมชนตลาดเจริญขึ้นพอสมควร

สำหรับส่วนที่เป็นตลาดสดปัจจุบันเป็นตลาดที่ตั้งขึ้นโดยครอบครัวของนายเกษกร ซึ่งเป็นพ่อค้าคนกลางรายใหญ่ของอำเภอ ในปี พ.ศ. 2520 ซึ่งแต่เดิมตลาดสดวังทรายพูนอยู่ห่างจากตลาดสดปัจจุบันประมาณ 100 เมตร แต่ปัจจุบันนี้ได้อพยพไปแล้ว ตลาดสดปัจจุบันนี้ได้สร้างเป็นโรงลาดซีเมนต์หลังคามุงสังกะสี ข้างในจัดทำเป็นยกพื้นสำหรับขายของ ส่วนบริเวณรอบนอกจะเป็นที่ตั้งของร้านค้าที่เป็นรถเข็น การตั้งโต๊ะชั่วคราว โดยใช้ผ้าใบทำเป็นร่มหรือใช้ร่มขนาดใหญ่ ลักษณะการจัดวางของขายในตลาดดูไม่เป็นระเบียบนัก แต่พ่อค้าแม่ค้าแต่ละคนก็จะมีที่ประจำของตัวเองแน่นอนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ซื้อที่จะเป็นเจ้าประจำในการติดต่อซื้อขายในส่วนด้านหน้าของตลาดสดที่ติดกับถนน

ใหญ่ จะมีร้านขายอาหาร รวมทั้งที่เป็นรถเข็นขายอาหาร ผลไม้ต่าง ๆ หนังสือพิมพ์เป็นการดึงดูดลูกค้าที่สัญจรไปมาตลอดวัน ส่วนบริเวณรอบตลาดสดและตามแนวถนนทั้ง 2 ข้าง จะเป็นร้านขายสินค้าประเภทต่าง ๆ ที่จำเป็นในครัวเรือน ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านจะสามารถซื้อหาสินค้าได้ตามความต้องการ และบริเวณที่ห่างไปจากตลาดสดไปทางเหนือประมาณ 100 เมตร จะเป็นที่จอดของรถประจำทางต่าง ๆ ที่ผ่านอำเภอวังทรายพูนและรถสองแถวที่จะวิ่งรับ-ส่งระหว่างอำเภอกับหมู่บ้านต่าง ๆ

ภายในอาณาเขตชุมชนตลาดวังทรายพูน ซึ่งประชากรจาก 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 และ หมู่ 2 ตำบลวังทรายพูน ซึ่งรวมจำนวนประชากรทั้งหมด 3,635 คน จำนวนประชากรในเขตชุมชนตลาดนี้ พอจะแบ่งได้ตามลักษณะของอาชีพและบทบาทที่แต่ละกลุ่มดำเนินอยู่ พอจะแบ่งได้คือ กลุ่มพ่อค้า กลุ่มชาวนา และกลุ่มข้าราชการ สำหรับคนที่มีฐานะดีจะให้รวมอยู่ในกลุ่มพ่อค้าด้วย การแบ่งกลุ่มดังกล่าวเป็นไปอย่างจริงจัง จากการศึกษาระยะต้นของผู้ศึกษาแต่ละกลุ่มจะรวมกันอย่างหลวม ๆ แต่ละกลุ่มรู้สึกตัวเองต่างไปจากคนในกลุ่มอื่นโดยลักษณะอาชีพ ความแตกต่างนี้วิเคราะห์ได้จากค่านิยมและคติดอกันระหว่างกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะถือประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ ความรู้สึกทั่ว ๆ ไปถือว่าข้าราชการเป็นพวกที่ทำงานสบาย ได้ทำงานนั่งโต๊ะมีรายได้ประจำที่แน่นอน ส่วนกลุ่มพ่อค้าถือว่าตัวเองต้องทำงานหนักทำกิจการค้าก็โดยมุ่งหวังกำไร ชาวนาถือว่าตัวเองแตกต่างจากพ่อค้าตรงที่มีฐานะดีกว่า เป็นพวกที่หาเงินเก่ง มีความชำนาญในการค้า และเป็นคนฉลาด แต่ละกลุ่มต่างมีความรู้สึกตัวเองต่างจากกลุ่มอื่น ๆ การติดต่อกันระหว่างกลุ่มจะมีเพียงเท่าที่จำเป็นโดยเฉพาะในด้านการซื้อขายสินค้ากัน

การแบ่งกลุ่มตามอาชีพจะต้องวิเคราะห์ความคุ้นเคยกับการแตกต่างทางชนชั้นทางสังคม-ในแต่ละกลุ่ม แต่ในแต่ละกลุ่มอาชีพก็จะมี ความแตกต่างกันในทางฐานะทางเศรษฐกิจด้วย แต่ในกลุ่มจะมีการแบ่งเป็นผู้ที่ร่ำรวย คนพอมือพอกิน และคนยากจน อย่างกลุ่มพ่อค้าซึ่งถือได้ว่ามีความแตกต่างจากข้าราชการและชาวนาทั้งในแง่เศรษฐกิจและสังคม พวกกลุ่มพ่อค้ามักจะถูกมองว่าผู้มีเงิน เป็นผู้ที่มีฐานะดีอยู่ในตลาด ถือว่าเป็น " ชาวตลาด " เพราะเป็นผู้ที่มีร้านค้าอยู่ในชุมชนตลาดในอำเภอและดำเนินธุรกิจค้าขายติดต่อกับชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ และชาวบ้านในชุมชนตลาดด้วย ที่เป็นสัญลักษณ์ของความหมายชุมชนตลาดวังทรายพูน

ภายในกลุ่มของพ่อค้าเองก็มีความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคม มีพ่อค้าบางคนได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้นำของท้องถิ่น เช่น ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หรือมีบางคนได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาจังหวัด ซึ่งเป็นผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น นอกจากนี้ภายในกลุ่มพ่อค้ายังมีการแบ่งกันตามฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวยเป็นเจ้าของร้านค้า ดำเนินธุรกิจที่มั่นคง ใช้จ่ายในการดำเนินธุรกิจสูงกับพ่อค้าแม่ค้าในตลาดสดและตามรถเข็น แผงลอยต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่ฐานะในทางเศรษฐกิจต่ำกว่า ทุนที่ใช้ในการดำเนินกิจการก็น้อยกว่า จึงทำให้ผลกำไรหรือได้ของพ่อค้าทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน การติดต่อระหว่างพ่อค้าทั้งสองกลุ่มมีน้อยโดยมากจะเป็นการซื้อสินค้ากันบ้างเป็นบางครั้งคราว การติดต่อของพ่อค้าต่างฐานะจะมีบ้าง เช่น มีพ่อค้าที่มีฐานะดีบางรายที่ติดต่อสัมพันธ์กับแม่ค้าในตลาดสดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า โดยการออกเงินใหญ่ เก็บดอกเบียเป็นรายเดือนโดยคิดร้อยละ 5 บาท/เดือน ในการกู้ยืมเงินนี้ไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่พ่อค้าที่มีฐานะดีจะใช้วิธีการให้มีการรับรองกันในกลุ่มของแม่ค้าตลาดสด ใครที่จะมากู้เงินต้องมีแม่ค้าด้วยกันเองรับรองมาอย่างน้อยสองราย เป็นต้น และระยะเวลาที่ใหญ่ก็ปล่อยไปเรื่อย ๆ ตราบไต่ที่ลูกหนี้ยังส่งดอกเบียสม่ำเสมออยู่ก็ยังไม่มีมีการเรียกเงินต้นคืนนี้ก็เป็น การแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของพ่อค้าแม่ค้าต่างระดับกันในชุมชนตลาดวังทรายพูนที่นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ในด้านการซื้อขายสินค้ากันแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพ่อค้ากับกลุ่มอื่น ๆ พ่อค้าที่มีฐานะดีจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับข้าราชการมากกว่าพ่อค้าที่มีฐานะรองลงไปและกลุ่มชาวนา เมื่อทางราชการต้องการความร่วมมือช่วยเหลือจากทางประชาชน เช่น การเรียกรับเงินทาสีอำเภอ การสร้างถนนหน้าอำเภอหรือการจัดงานต่างๆ ทางราชการก็มักจะมาติดต่อกับพ่อค้าที่มีฐานะดีให้พ่อค้าเหล่านี้ร่วมมือช่วยเหลือเรียกรับเงินหรือเป็นหัวหน้าในการจัดงานต่างๆ ของฝ่ายประชาชน ส่วนความสัมพันธ์กับชาวนาจะได้กล่าวละเอียดอีกทีในบทต่อไปที่จะกล่าวถึงเรื่องพ่อค้าประเภทต่าง ๆ

ชุมชนตลาดวังทรายพูนนอกจากจะเป็นศูนย์กลางการค้าขายของอำเภอแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและการศาสนาด้วย รวมทั้งเป็นแหล่งในการติดต่อซื้อขายสินค้าทั้งสินค้าที่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ดังนั้นชุมชนตลาดนอกจากจะเป็นชุมชนที่มีความสำคัญในตัวของมันเองแล้วยังคงมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆทั้งทาง

งาน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมด้วย

ลักษณะทางสังคมของพ่อค้า

เพศ คนที่ทำการค้าในชุมชนตลาดวังทรายพูนมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเพศ การค้าในตลาดสดที่เป็นการค้าระดับเล็กที่สุดของตลาด ผู้ค้าเน้นการมักจะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ซึ่งจะใช้คำเรียกว่า " แมคคา " ส่วนการค้าที่ต้องใช้ทุนในการดำเนินการสูง รวมทั้งความชำนาญในการประกอบการค้า เช่น การค้าที่เกี่ยวข้องกับกิจการค้าข้าว, ข้าวโพด กิจการค้าน้ำมันน้ำมันจะเป็นเรื่องของผู้ชายมากกว่า เพราะการค้าดังกล่าวต้องมีการเดินทางไกล, เพื่อการค้าคือการค้าเพศหญิงจึงไม่เหมาะที่จะทำกิจการดังกล่าว ส่วนผู้หญิงก็จะเป็นคนอยู่เฝ้าร้านขายของในร้านเพราะพ่อค้าดังกล่าวมักจะมีการค้าอย่างอื่นด้วย เช่น การขายอุปกรณ์การผลิต เป็นต้น

การศึกษา ส่วนใหญ่แล้วพ่อค้าแมคคามักมีการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา 4 โดยที่พ่อค้าที่เป็นเจ้าของร้านค้าจะมีการศึกษาสูงกว่าพ่อค้าแมคคาในตลาดสด คือพ่อค้าเหล่านี้โดยเฉพาะพ่อค้าทางด้านผลิตผลทางการเกษตรมีตั้งแต่จบชั้นประถมศึกษา 4 ถึงระดับปริญญาตรี ยิ่งกิจการค้ามีความเจริญก้าวหน้าขยายใหญ่ขึ้นไป แนวโน้มของผู้ที่ทำการค้าจะมีการศึกษาสูงตามขึ้นไป โดยที่พ่อค้าเหล่านี้เมื่อมีกิจการใหญ่ขึ้นก็ย่อมที่จะมีโอกาสที่จะส่งลูกเรียนสูง ๆ ได้ และพ่อค้าเหล่านี้ก็จะพยายามที่จะชักชวนโน้มน้าวให้ลูกกลับมาทำกิจการค้าหลังจากเรียนจบแล้ว การส่งลูกเรียนสูง ๆ ก็เป็นค่านิยมหรือการแข่งขันกันอย่างหนึ่งในหมู่พ่อค้าวังทรายพูน โดยที่ลูกหลานของพ่อค้าที่มีฐานะดีเหล่านี้จะไม่มีใครเรียนในท้องถิ่นเลย จะส่งไปเรียนที่กรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ ลูกของพ่อค้าหลายรายที่เรียนจบระดับมหาวิทยาลัย และมีบางรายที่ส่งลูกไปเรียนถึงสหรัฐอเมริกา การที่ลูกหลานได้เรียนสูงถึงระดับมหาวิทยาลัยหรือการไปเรียนถึงเมืองนอกเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งที่พ่อค้าจะพยายามทำ เพื่อให้สังคมยกย่องให้เกียรติและดูจะเป็นการแข่งขันกันอยู่ในที่ที่มีลูกได้เรียนสูง ๆ ลูกหลานของพ่อค้าที่เรียนสูง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะไม่กลับมาทำงานในท้องถิ่น เพราะสภาพของท้องถิ่นมีสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการกลับมาประกอบอาชีพ มีลูกพ่อค้ารายหนึ่งที่หลังจากจบจากมหาวิทยาลัยแล้วก็กลับมาช่วยบ้านค้าขาย แต่ในปัจจุบันนี้พ่อค้าพยายามที่จะดึง จูงใจ ให้ลูกกลับมาทำงานค้าขายต่อจากตน โดยยกในเรื่องของรายได้มาเป็นสิ่งจูงใจ พ่อค้ารายหนึ่งกล่าวว่าที่ให้ลูกเรียนสูง ๆ ก็เพื่อระดับ

เกียรติจะได้รับยกย่องในสังคม แต่ไม่ยากให้ลูกรับราชการอยากให้การค่ามากกว่า เพราะ รายได้แตกต่างกันมาก พ่อค้าชายวันเดียวอาจจะมีรายได้เท่ากับข้าราชการที่ทำงานทั้งเดือน

กลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่พ่อค้าในชุมชนตลาดเป็นผู้ที่มีเชื้อสายจีน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูก หลานจีนที่เกิดในเมืองไทย ส่วนพ่อค้าจีนที่เป็นจีนแท้อพยพมาจากนอกประเทศจะมีจำนวนไม่กี่ราย - และจะเป็นผู้สูงอายุแล้ว และจะไม่ได้นำเงินไปลงทุนค้าขายโดยมากจะอยู่บ้านเฉย ๆ กิจการค่าจะอยู่ ในมือของคนรุ่นลูก ที่พูดและอ่านเขียนภาษาไทยได้ดีและพ่อค้ารุ่นนี้ก็ได้รับการผสมผสานจนกลายเป็น คนไทยเป็นส่วนใหญ่ พวกนี้จะถือตัวว่าเป็นคนไทยยึดถือประเพณีไทย เช่น การบวชเรียน เป็นต้น แนวโน้มพ่อค้าเหล่านี้ อาจจะเป็นคนไทยมากขึ้นเพราะมีการแต่งงานกับคนไทยหลายคนแล้ว

ครอบครัว ครอบครัวในชุมชนตลาดมีทั้งที่เป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายแต่ส่วน ใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนมากเมื่อลูกมีครอบครัวแล้วก็แยกจากครอบครัวพ่อแม่ไปทำธุรกิจ - การค้าเป็นของตนเอง ส่วนมากการค้านี้ก็มีลักษณะเดียวกับที่พ่อแม่ทำอยู่ พ่อแม่อาจจะเป็นผู้ออก ทุนให้ก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของลูกกับพ่อแม่ จึงมั่นคงสนิทแนบแน่นคล้ายกับครอบครัว ขยาย มีการติดต่อไปมาหาสู่กัน มีการช่วยเหลือกันทางด้านเศรษฐกิจ แต่ดังที่กล่าวแล้วลูกของพ่อค้า ที่มีการศึกษาสูงมักจะไม่กลับมาอยู่ในท้องถิ่น โดยมากก็จะไปตั้งครอบครัวอยู่ที่กรุงเทพฯ

ส่วนลักษณะครอบครัวขยาย (Extended family) ของพ่อค้าที่ปรากฏในชุมชนตลาดที่ พี่น้องแม่แต่งงานไปแล้วก็ยังอยู่รวมกันในบ้านของพ่อแม่ มีอยู่สองรายเมื่อลูกแต่งงานแล้วก็ยังอยู่รวม กับพ่อแม่ ช่วยกันทำกิจการการค้า มีอยู่รายหนึ่งที่เป็นพ่อค้าที่ผลทางด้านเกษตร และเป็นเจ้า ของตลาดสด เป็นครอบครัวที่ทำกิจการค้าที่ใหญ่ที่สุด ลักษณะครอบครัวจะอยู่รวมกันในบ้าน ภายใน ครอบครัวประกอบด้วยแม่ซึ่งเป็นคนจีนอพยพมาจากนอกประเทศปัจจุบันนี้ไม่ได้ทำการค้าแล้ว กิจการ ค่าอยู่ในมือของลูกชายสี่คนที่รวมกันอยู่ในบ้าน โดยที่จำนวนสองในสี่คนนี้แต่งงานมีครอบครัวก็เอาลูก และภรรยาอยู่รวมกันในบ้านด้วย กิจการค่าที่ช่วยกันทำจะมีการแบ่งหน้าที่กันแบบไม่เป็นทางการ ให้พี่ชายคนโตเป็นผู้ดูแลภายในบ้าน คอยควบคุมคนงานและคอยติดต่อการค้าในบ้าน ส่วนคนที่สองจะ ติดต่อภายนอก เช่น ติดต่อไปซื้อข้าวจากชาวนา ติดต่อกับพ่อค้าที่จังหวัดหรืออำเภออื่น คนที่สาม จะ ติดต่อกับข้าราชการในอำเภอและจังหวัด และประมูลการค้าชาวต่าง ๆ เช่น การประมูลส่งข้าวสาร ให้กับองค์การคลังสินค้า ส่วนคนที่สี่จะช่วยงานทุกอย่างในบ้าน ทางด้านการเงินจะไม่มีการแบ่ง

เฉพาะว่าเป็นของใคร ทุกอย่างจะรวมกันอยู่ในกองกลางใครต้องการใช้อย่างไรก็เบิกเอาไป โดยที่ชายคนโตจะเป็นผู้ควบคุมดูแลทางการเงิน ลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ยังสนิทแน่นแฟ้นอยู่ได้ก็เนื่องจากมีแม่เป็นหลักของครอบครัว และอีกอย่างหนึ่งมรดกของครอบครัวนี้ยังไม่ได้มีการแบ่งแยกจะทำให้ใครเท่าใด แต่ละคนจึงยังไม่อยากแยกครอบครัวออกไป

ส่วนแบบแผนของการแต่งงานของพ่อค้าส่วนใหญ่จะแต่งงานกับคนในท้องถิ่นอื่น มีส่วนน้อยที่แต่งงานกับคนในท้องถิ่นเดียวกัน โดยมากก็แต่งงานกับพวกที่อยู่ในอาชีพเดียวกันคือพวกที่ทำธุรกิจการค้าด้วยกัน พวกพ่อค้าที่เป็นเจ้าของร้านค้าไม่มีใครที่แต่งงานกับข้าราชการในท้องถิ่น ถ้ามีก็จะไปเป็นพวกลูกหลานที่แต่งงานกับข้าราชการที่อื่น เช่น ข้าราชการในจังหวัดพิจิตร เป็นต้น อย่างไรก็ตามความสำคัญของญาติพี่น้องจะมีจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่สมาชิกของครอบครัวนอกจากคนในครอบครัวแล้ว เรื่องการค้าก็เป็นการค้า ความสำคัญของญาติพี่น้องจะแสดงออกในการติดต่อช่วยเหลือกันทางอื่นที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ เช่น งานแต่งงาน งานบวช และงานพิธีสำคัญอื่น ๆ ซึ่งในเรื่องเหล่านี้ญาติพี่น้องจะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี

ศาสนา ในเขตชุมชนตลาดวังทรายพูน มีวัดอยู่ 1 แห่ง ที่เป็นที่ยรวมกิจกรรมทางศาสนาของประชาชน ตั้งอยู่ห่างจากตลาดไปทางทิศเหนือประมาณ 300 เมตร พ่อค้า แม่ค้าในชุมชนตลาดวังทรายพูนส่วนใหญ่มัถือศาสนาพุทธ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนตลาดกับวัดมีอยู่อย่างใกล้ชิด พ่อค้าแม่ค้า จะทำบุญที่วัดและในกรณีที่ทำบุญจัดงานหรือทำพิธีกรรมทางศาสนา พ่อค้า แม่ค้า เหล่านี้จะได้รับเชิญให้เป็นเจ้าภาพหรือร่วมในงานฉลองของทางวัดเสมอ

การอพยพย้ายถิ่น

การทำการค้าในตลาดสดเป็นการค้าที่ไม่ต้องอาศัยความชำนาญและทุนมากนัก ฉะนั้นจึงมักจะมีการเข้าและออกของพ่อค้าแม่ค้าอยู่เสมอ แต่สำหรับกิจการค้าของร้านค้าจะมีลักษณะคงที่จากการสอบถามการขายเข้าหรือการเปิดกิจการใหม่ ในระยะรอบปีที่ผ่านมาไม่มี และจากการสอบถามคนที่ทำการค้าอยู่โดยมากจะเป็นคนที่อพยพมาจากที่อื่น เช่น จากจังหวัดพิจิตร อำเภอดงพานหิน หรือจากจังหวัดอื่น เช่น นครสวรรค์ ส่วนคนที่เป็นคนท้องถิ่นปัจจุบันมักจะไม่ได้ประกอบกิจการค้าส่วนมากจะเป็นเจ้าของที่นาแล้วให้ผู้อื่นเช่า ตัวเองเป็นผู้ที่คอยเก็บค่าเช่า ส่วนการขายออกจากชุมชนตลาดจะเป็นในลักษณะของการแต่งงานแล้วย้ายออกไปมากกว่า โดยเฉพาะลูกสาวของพ่อค้า

เมื่อแต่งงานแล้วก็ย้ายออกไปอยู่กับสามีหรือไปเปิดกิจการที่อื่น เช่น จังหวัดพิจิตร เป็นต้น

ที่กล่าวมาเป็นลักษณะทางสังคมของพ่อค้า สำหรับเรื่องขบวนการตลาดโดยเฉพาะในตลาด ผลผลิตทางการเกษตร การแข่ง การร่วมมือ ความสัมพันธ์ของพ่อค้าในระดับต่างๆ และความสัมพันธ์ของพ่อค้ากับกลุ่มอื่นจะได้กล่าวอีกครั้งในบทต่อไป ซึ่งทั้งหมดจะเป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยที่สำคัญในระบบการตลาดที่จะทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงประสิทธิภาพของระบบการตลาดท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง

6. ลักษณะทางด้านการเมืองการปกครองของอำเภอวังทรายพูน

ประชาชนจะให้ความเคารพ ยกย่อง ผู้นำท้องถิ่นทุกระดับ โดยเฉพาะข้าราชการอำเภอ ประชาชนยังมองว่าเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเหนือกว่าเป็นเจ้านาย การจะติดตอสัมพันธ์พวกข้าราชการก็ต่อเมื่อความจำเป็นบังคับเท่านั้น เช่น การต้องทำบัตรประชาชน การมาเสียภาษีที่ดิน ประชาชนบางคนจะพูดว่า การมาติดต่อกับพวกข้าราชการต้องระวัง จะพูดอะไรก็ต้องระวังกลัวจะถูกและการไปติดต่อกับข้าราชการต้องมีพิธีกรรมมาก นี่ก็แสดงให้เห็นว่าความรู้สึกของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าหน้าที่ข้าราชการ เหมือนพวกข้าราชการเป็นเจ้านายที่ตัวเองไม่อยากจะติดตอสัมพันธ์ด้วย ส่วนความสัมพันธ์กับผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านสนิทสนมดี เพราะเป็นคนท้องถิ่นเดียวกันแม้ว่าจะมีฐานะดีกว่าตนก็ตามแต่ก็ยังดูเสมือนว่าเป็นพวกเดียวกัน กล้าที่จะปรึกษาขอ ความช่วยเหลือมากกว่าที่จะไปปรึกษาเจ้าหน้าที่ราชการ ส่วนมากชาวสารทวารราชการต่างๆ ประชาชนจะรู้จักกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอีกทีหนึ่ง

ส่วนในด้านความสนใจทางการเมืองจากการสอบถามจากเจ้าหน้าที่ราชการ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสอบถามจากชาวบ้านบางคน พบว่าประชาชนมีความสนใจและตื่นตัวทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ ไม่ค่อยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง คำนิยมทางการเมืองยังฝังอยู่กับความคิดเก่า ๆ มีแนวโน้มยึดถือตัวบุคคลมากกว่าการพิจารณาถือหลักการหรือนโยบายของบุคคลหรือคณะบุคคล การเลือกตั้งผู้นำหรือผู้แทนจึงยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก สำหรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่แล้วมีผู้ไปใช้สิทธิกันพอสมควร จากการสอบถามชาวบ้านนอกจากนี้เลือกตาม ๆ กัน หรือเลือกตามที่ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันบอกให้เลือก

สำหรับในด้านของประชาชนในเขตชุมชนตลาดก็มีความตื่นตัวทางการเมืองพอสมควร โดยเฉพาะการเมืองท้องถิ่น โดยเฉพาะการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด (2522) มีพ่อค้าลงสมัครรับเลือกตั้งสองคน แต่ได้รับเลือกหนึ่งคนสำหรับการไปใช้สิทธิในการเลือกผู้แทนราษฎรมีผู้ไปใช้สิทธิพอสมควร ส่วนใหญ่ก็ยังเลือกตัวบุคคลอยู่

นอกจากนี้ทางด้านความมั่นคง อำเภอวังทรายพูนถือเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เนื่องจากอำเภอวังทรายพูน มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งจังหวัดดังกล่าวมีการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ คือ ผกค. เขตงานที่ 15 ซึ่งมีฐานที่มั่นกองกำลังติดอาวุธในเขตเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อทางราชการเข้าทำการกวาดล้างเขตอิทธิพลของ ผกค. จึงมักปรากฏว่ามีผู้ก่อการร้ายหลบหนีเข้ามาในเขตอำเภอวังทรายพูนเพื่อแสวงหาเสบียงอาหารและยารักษาโรค ตลอดจนยุทโธปกรณ์อื่น ๆ และใช้เป็นแหล่งที่พักพิงชั่วคราว ทางราชการทหารจึงถือว่าพื้นที่ของอำเภอวังทรายพูนบางส่วนโดยเฉพาะในเขตตำบลหนองพระ เป็นแหล่งแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพของอำเภอวังทรายพูน และลักษณะองค์ประกอบต่าง ๆ ของเศรษฐกิจอำเภอ ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจะพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นรวมเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบตลาดในท้องถิ่น โดยเฉพาะตลาดในด้านผลิตผลทางการเกษตร ที่จะกล่าวรายละเอียดในบทต่อ ๆ ไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย